

กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน:
กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์
วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง

Knowledge Transfer Process from University to
Community: a Case Study of Viharn Phra Chao Pun Ong
Conservation Project, Wat Pong Sanuk, Lampang Province

กนกกร จีนา¹ และอลงกรณ์ คุณตระกูล²

Kanokkorn Jeena³ and Alongkorn Khutrakun⁴

บทคัดย่อ

บทความนี้มีความมุ่งหมายที่จะ (1) อธิบายกระบวนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน (2) วิเคราะห์บทบาทของตัวแสดงในกระบวนการการถ่ายทอดความรู้จากทั้งมุมมองของผู้สร้างความรู้และผู้รับความรู้ และ (3) ระบุปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการถ่ายทอดความรู้ โดยใช้โครงการวิจัยรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษา (โครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง) ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมจากผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบทบาทต่างๆ ที่สลับสับเปลี่ยนกันได้ของผู้สร้างและผู้รับความรู้ โดยปฏิสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองฝ่ายนี้เกิดขึ้นอย่างมีพลวัตในหลายรูปแบบได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การแปลงให้เป็นความรู้ชัดแจ้ง การรวมความรู้ และการแปลงความรู้สู่ภายใน ซึ่งส่งผลต่อการนำความรู้

¹ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200
อีเมล: kornjeena@gmail.com

² คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200
อีเมล: alongkorn.k@cmu.ac.th

³ Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University, Chiang Mai 50200. E-mail: kornjeena@gmail.com

⁴ Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University, Chiang Mai 50200. E-mail: alongkorn.k@cmu.ac.th

ไปปรับใช้ในบริบทของตนเอง ในการถ่ายทอดความรู้ให้ประสบความสำเร็จทั้งมหาวิทยาลัย และชุมชนต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และมีวิธีคิดแบบเปิดใจ

คำสำคัญ กระบวนการถ่ายทอดความรู้, การถ่ายทอดความรู้, การแบ่งปันความรู้, โครงการวิจัยรับใช้สังคม, วัดปงสนุก

Abstract

Using a university's community service project as a case study, this article aims to (1) explain knowledge transfer processes between university and community, (2) analyze roles of actors in knowledge transfer process from both knowledge creators' and knowledge receivers' perspective, and (3) identify success factors in transferring knowledge based on a case study of Viharn Phrachao Pun Ong Conservation Wat Pong sanuk, Lampang Province. Analyzing from data collected from key informants via in-depth interviews, focused group interviews, and non-participative observations, it was found that knowledge transfer process is based on interchangeably roles of creators and receivers of knowledge. The interactions of both parties dynamically occur in various forms namely; socialization, externalization, combination, and internalization, which effect how they apply transferred knowledge in their own context. In order to successfully transfer knowledge, both university and community must have a clear shared vision and an open-minded mindset.

Keywords Knowledge Transferring Process, Knowledge Transfer, Knowledge Sharing, Community Engaged Research Project, Wat Pongsanuk

1. บทนำ

ปัจจุบันสังคมอยู่ในยุคเปลี่ยนผ่านจากสังคมฐานสารสนเทศ (Information-based Society) มาเป็นสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) ที่มีความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินชีวิต จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนประเทศไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน และมีการวางรากฐานให้เป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรม

มีค่านิยมและสุขภาวะที่ดี ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ สามารถปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมและนำมาใช้เป็นปัจจัยขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติ โดยกำหนดกรอบวาระวิจัยแห่งชาติ (National Research Agenda) ให้เกิดการบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ที่สามารถใช้ตอบโจทย์การพัฒนาที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนชุมชนในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ เพื่อสร้างสังคมคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, น. 63) จากยุทธศาสตร์ดังกล่าวเป็นการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยไปสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยยึดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้สมัยใหม่ และการจัดการองค์ความรู้ในระดับปัจเจก ชุมชน สังคม

เมื่อความรู้กลายเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนา จุดเริ่มต้นในการพัฒนาด้านการเรียนรู้จึงขึ้นอยู่กับระบบการศึกษาทุกระดับ ซึ่งสถาบันในระดับอุดมศึกษานับว่าเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างการพัฒนาศักยภาพของบุคคล อีกทั้งเป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยความรู้ จากศาสตร์อันหลากหลายเป็นตัวจุดประกายความคิดสร้างสรรค์ที่สามารถตอบสนองความคาดหวังของสังคมผ่านการให้บริการความรู้เชิงวิชาการที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อันก่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวม พร้อมทั้งต่อยอด ภูมิปัญญาและสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคมใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างเหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นหนึ่งในมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ที่มุ่งผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพ ควบคู่กับการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการนำความรู้ ความเชี่ยวชาญจากบุคลากรทางการศึกษาในการให้บริการวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามความต้องการของชุมชนผ่านโครงการบริการวิชาการและโครงการวิจัยรับใช้สังคมที่แต่ละคณะได้จัดทำขึ้นตามความสามารถและศักยภาพที่มีอยู่ เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากองค์ความรู้ ก่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ที่เป็นประโยชน์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน เกิดการส่งต่อและรับความรู้ที่สามารถนำไปผสมผสานกับความรู้ของชุมชนที่มีอยู่เดิม จนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และถ่ายทอดหมุนเวียนกันต่อไปอย่างเป็นระบบ อาจกล่าวได้ว่าการถ่ายทอดความรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเป็นตัวช่วยสนับสนุนและพัฒนางานให้เกิดประสิทธิภาพ (วิจารณ์ พานิช, 2546) ซึ่งในบริบทของมหาวิทยาลัย การถ่ายทอดความรู้จะ

ช่วยให้ฐานความรู้ที่ถูกจัดเก็บไว้มีการถ่ายทอดออกไปสู่ชุมชนภายนอก ในรูปแบบของการจัดอบรม สัมมนา โครงการบริการวิชาการ และโครงการวิจัยรับใช้สังคม เป็นต้น ทั้งนี้สามารถทำได้ทั้งในระดับปัจเจก ระดับคณะ และระดับมหาวิทยาลัย

แม้การถ่ายทอดองค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยในแต่ละระดับจะมีความสำคัญและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้จะเน้นไปในส่วนของการถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งเป็นประเด็นระดับปัจเจกเฉพาะในชุมชนหรืออาจจะพบในกรณีที่หน่วยงานภาครัฐเข้าไปช่วยให้การสนับสนุน ส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ระหว่างสถาบันการศึกษากับชุมชนจะพบได้ค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ แม้ว่าสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจะมีการวิจัยค้นคว้า และให้บริการวิชาการเป็นจำนวนมาก แต่งานวิจัยที่ศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ยังมีอยู่น้อยทำให้เกิดข้อจำกัดในการสร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ลักษณะดังกล่าว บทความนี้จึงต้องการตอบคำถามว่ากระบวนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนเป็นอย่างไร ผลการปรับใช้องค์ความรู้ทั้งในฐานะผู้ให้และผู้รับความรู้เป็นอย่างไร ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการถ่ายทอดและการรับความรู้ของตัวแสดงแต่ละบทบาทในกระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นอย่างไร โดยใช้โครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง ภายใต้โครงการวิจัยรับใช้สังคมของคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมล้านนาที่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมยุคโบราณระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน ซึ่งนับว่าเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จจนได้รับรางวัล Award of Merit ประจำปี 2551 ภายใต้โครงการ Asia-Pacific Heritage Awards จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO)

2. การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดที่เป็นรากฐานของการวิจัยนี้ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ แนวคิดการสร้างและการถ่ายทอดความรู้ และแนวคิดปัจจัยความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

ความรู้เป็นสิ่งที่ถูกส่งสมมาจากการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ ความสามารถในการปฏิบัติ ประสพการณ์ ค่านิยม ที่นำมากำหนดกรอบการประมวลสารสนเทศ ผสานกับสภาพแวดล้อมของบุคคล จนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งแต่ละบุคคลต่างมีวิธีการแตกต่างกันออกไป

(Davenport & Prusak, 2005, p. 20) ซึ่งลำดับขั้นของความรู้ตามนิยามของ Hideo Yamazaki (1999) ให้คำจำกัดความในรูปแบบของปิรามิด ประกอบไปด้วย (1) ข้อมูล (Data) ที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ ที่ยังไม่ผ่านการแปลความหมาย (2) สารสนเทศ (Information) เป็นข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วนำมาใช้ในการบริหารจัดการ ประกอบการตัดสินใจ มีบริบทที่เกิดจากความเชื่อ สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้นๆ โดยอยู่ในรูปแบบข้อมูลที่วัดได้และจับต้องได้ แต่มีข้อจำกัดในเรื่องขอบข่ายงานและระยะเวลาที่ใช้ (3) ความรู้ (Knowledge) เป็นสารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบเชื่อมโยงกับประสบการณ์ จนเกิดความเข้าใจเรื่องนั้นและนำไปใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ต่างๆ โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา (4) ปัญญา (Wisdom) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการนำไปใช้ ความรู้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ (1) ความรู้โดยนัย หรือความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคล อันเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ ความเชื่อและเจตคติ ซึ่งถ่ายทอดผ่านลายลักษณ์อักษรได้ยาก แต่ทั้งนี้ ความรู้จะสามารถพัฒนาขึ้นได้และสามารถถ่ายทอดแบ่งปันไปสู่บุคคลอื่นได้ (2) ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถถ่ายทอดออกมาให้เห็นได้ ชัดเจน มีความเป็นเหตุเป็นผล และสามารถรวบรวมถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ เอกสารรายงาน คู่มือต่างๆ ที่คนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้นั้นได้ง่ายและนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างรวดเร็ว (Nonaka & Toyama, 2003)

2.2 แนวคิดการสร้างและการถ่ายทอดความรู้

ความรู้ทั้งสองประเภทมีสำคัญต่อองค์กร โดยเฉพาะความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การทำงาน หากมีการดึงความรู้โดยนัยออกมาใช้แล้วแปลงให้เกิดเป็นความรู้ใหม่จนเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของความรู้ที่เรียกว่าเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) หรือ SECI Model ของ Nonaka และ Takeuchi (1995) เป็นการอธิบายการถ่ายทอดความรู้และการเปลี่ยนรูปแบบของความรู้ทั้งสองประเภท จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ มีขั้นตอนทั้งหมด 4 ขั้นตอน ได้แก่ Socialization, Externalization, Combination และ Internalization

(1) ในขั้นตอน Socialization หรือ วิธีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความรู้ถูกสร้างขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโครงสร้างทางสังคม การกระทำที่มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมส่งผลให้เกิดการขยายความรู้ผ่านกระบวนการแปลงความรู้โดยนัยเป็นความรู้ชัดแจ้ง การสร้างความรู้เริ่มต้นด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม หรือ Socialization เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้โดยนัยไปเป็นความรู้โดยนัย (Tacit to Tacit) ซึ่งเป็น

ขั้นตอนในการแปลงความรู้โดยนัย หรือความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล ผ่านการแบ่งปัน ประสบการณ์ร่วมกัน สร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละวัน เนื่องจากความรู้โดยนัยเป็นเรื่องยากที่จะถูกถ่ายทอดอย่างเป็นทางการ เพราะมักจะเกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ตรง เช่น การใช้เวลาร่วมกัน หรืออยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน การพบปะพูดคุยในรูปแบบทั้งทางการ และไม่เป็นทางการ วิธีการในกระบวนการ Socialization จึงเป็นการจัดให้คนมีปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการฝึกทักษะในทางปฏิบัติที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยนัยได้ การปฏิบัติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความรู้ฝังลึกเนื่องจากได้รับการพัฒนาโดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างใกล้ชิด ดังนั้น Socialization จึงเป็นการแบ่งปันและสร้างความรู้จากความรู้โดยนัยไปสู่ความรู้โดยนัย โดยมีสิ่งสำคัญคือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงระหว่างผู้ที่สื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

(2) *Externalization* หรือ กระบวนการกระจายสู่ภายนอก เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้โดยนัยไปเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Tacit to Explicit) ซึ่งเป็นหัวใจของกระบวนการสร้างความรู้ เนื่องจากเป็นการดึงความรู้โดยนัยจากตัวบุคคลผู้ถ่ายทอดออกมาเป็นความรู้ที่ชัดเจนขึ้น ผ่านการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อที่จะสามารถถ่ายทอด หรือส่งต่อความรู้นั้นไปสู่บุคคลอื่นๆ จนกลายเป็นฐานความรู้ใหม่ เช่น แนวคิด รูปภาพ เอกสาร หรือผ่านการการพูดคุยถกเถียงที่ทำให้เกิดกระบวนการสังเคราะห์ความรู้ แปลงความรู้โดยนัยออกมาเป็นความรู้ ชัดแจ้งที่อยู่ในลักษณะเป็นแนวคิดต้นแบบ

(3) *Combination* ขั้นตอนนี้เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้ชัดแจ้งไปเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit to Explicit) โดยความรู้ชัดแจ้งที่รวบรวมทั้งภายในและนอกองค์กร จะถูกรวม แก้ไข และประมวลผล เพื่อจัดการความสลับซับซ้อนให้เป็นระบบผ่านกระบวนการรวบรวมความรู้ จนกลายเป็น

องค์ความรู้ใหม่เป็นกระบวนการที่ทำให้ความรู้สามารถจับต้องได้ นำไปใช้ได้และใช้งานร่วมกันได้ ความรู้ชัดแจ้งจะถูกรวมกันโดยอาศัยการแลกเปลี่ยนของบุคคลเป็นหลัก และเกิดการรวมตัวกันผ่านการสื่อสารช่องทางต่างๆ เช่น การประชุม การสัมมนา การติดต่อผ่านฐานข้อมูลบนระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ซึ่งความแตกต่างของความรู้ที่นำมา รวมกันนั้นสามารถจัดการได้ด้วยการคิดเชิงตรรกะมากกว่าการสังเคราะห์ เป็นการจัดระบบความรู้จากหลักความเป็นเหตุเป็นผลที่มีประสิทธิภาพในกระบวนการรวมความรู้ชัดแจ้ง

(4) *Internalization* เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้ชัดแจ้งไปเป็นความรู้โดยนัย (Explicit to Tacit) เกิดจากการทำความเข้าใจในความรู้แบบชัดแจ้งของบุคคล จนเกิดเป็นความรู้ขึ้น ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing)

เนื่องจากความรู้ที่สร้างขึ้นและใช้ร่วมกันจะถูกแปลงเป็นความรู้โดยนัยโดยตัวบุคคล ผ่านกระบวนการรวมความรู้สู่ภายในตัวตน ขั้นตอนนี้เรียกได้ว่าเป็นความเข้าใจในทางปฏิบัติ ซึ่งองค์ความรู้นั้นจะถูกประยุกต์และนำมาใช้ในสถานการณ์จริง จนกลายเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติครั้งใหม่ ดังนั้นความรู้ที่สร้างขึ้นซึ่งจะต้องถูกนำมาปฏิบัติหรือสะท้อนคิด อันก่อให้เกิดประสบการณ์จึงจะสามารถกลายเป็นความรู้โดยนัยของบุคคลได้อย่างแท้จริง ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจึงมีลักษณะที่เรียกว่า “ความรู้เชิงปฏิบัติการ” ยกตัวอย่างเช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการที่สามารถช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจเนื้อหาของความรู้ได้มากกว่าการนั่งฟังเพียงอย่างเดียว ความนิยมในการเรียนรู้โดยการกระทำคือวิธีการที่มีประสิทธิภาพ โดยผ่านการอ่านหนังสือ เอกสารแล้วทำความเข้าใจ หรือผ่านการฝึกปฏิบัติการนำเอาความรู้ไปใช้กระบวนการต่างๆ จะเกิดขึ้นหมุนวนกันไปซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซึ่งในแต่ละกระบวนการที่เกิดการเปลี่ยนรูปแบบระหว่างความรู้โดยนัยกับความรู้ชัดแจ้งจะทำให้เกิดความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นยังสามารถกระตุ้นให้กระบวนการทั้ง 4 เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) และยิ่งเกลียวความรู้หมุนเร็วเท่าไรก็จะทำให้เกิดความรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับองค์กรได้มากขึ้น

2.3 ปัจจัยความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ (Key Success Factors)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (บุญดี บุญญากิจ, 2547; ณรัฐ ประสุนิงค์, 2558; ยุพร ศุทธรัตน์, 2552) พบว่า ปัจจัยความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ประกอบด้วย (1) ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ (Leadership and Strategy) เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากผู้บริหารต้องเข้าใจแนวคิดและตระหนักถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนผลักดันสร้างบรรยากาศให้เกิดการทำงานเป็นทีม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ของของผู้ปฏิบัติงาน (2) วัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) เช่น วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ระหว่างบุคคล ซึ่งบางครั้งอาจเกิดปัญหาไม่ยอมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันเพราะกลัวความสำคัญของตนเองจะหมดไป ซึ่งเป็นหนึ่งในสิ่งที่กีดกันไม่ให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จึงต้องมีการจัดการการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Transition and Behavior Management) เนื่องจาก วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับองค์กรเพราะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนและเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มต้นจากการที่คนในองค์กรมีการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน และถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเชื่อและพฤติกรรมที่องค์กรต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อเป็นบรรทัดฐานและค่านิยมจนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมาได้ โดยกระบวนการนี้ต้องเน้น

ไปที่เรื่องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในองค์กรให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (3) การสื่อสาร (Communication) เป็นหัวใจหลักที่ทำให้คนเข้าใจถึงสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น สิ่งที่ต้องรู้คือต้องสื่อสารให้ทุกคนเข้าใจคือ เป้าหมายคืออะไร สิ่งที่กำลังทำคืออะไร และมีแนวทางการไปถึงเป้าหมายอย่างไร ซึ่งองค์กรจะต้องมีการวางแผนการสื่อสารอย่างเป็นระบบและทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอตรงเท่าที่องค์กรต้องการให้การจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้เกิดขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมโดยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลัก 3 อย่างด้วยกัน คือ เนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร กลุ่มเป้าหมาย และช่องทางในการสื่อสาร เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ทำได้ง่ายขึ้นสามารถค้นหาความรู้ และดึงองค์ความรู้ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาการทำงาน หรือต่อยอดสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ง่ายยิ่งขึ้น (4) กระบวนการและเครื่องมือ (Processes and Tools) เปรียบเสมือนแกนหลักที่จะช่วยให้พฤติกรรมของการแลกเปลี่ยนความรู้ในองค์กรสามารถเกิดขึ้นได้รวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งการเลือกใช้เครื่องมือและกระบวนการต้องให้ความสำคัญกับความรู้ทั้ง 2 ประเภท คือ Tacit คือความรู้ที่อยู่ในตัวคนจะสามารถสื่อสารได้ดีที่สุดผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ให้ความรู้และผู้รับความรู้ และ Explicit เทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยให้สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ประเภทนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ เครื่องมื่อยังสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน รวมถึงอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม ดังนี้ (ก) เครื่องมือที่ช่วยในการเข้าถึงความรู้ ซึ่งเหมาะกับความรู้ประเภท Explicit ได้แก่ การจัดเก็บความรู้ และวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศไว้ในรูปแบบเอกสาร หรือสารสนเทศ ที่คนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้นั้นได้ง่าย (ข) เครื่องมือที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเหมาะกับความรู้ประเภท Tacit แม้องค์กรจะพยายามจัดทำเอกสารและฐานข้อมูล หรือสร้างช่องทางต่างๆ เพื่อให้คนเข้าถึงความรู้ได้ แต่สำหรับความรู้ Tacit ต้องอาศัยการถ่ายทอดโดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหลัก (5) การวัดผล (Evaluation) เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยบ่งบอกถึงสถานะของกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ซึ่งผลจากการวัดจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพประสิทธิผลที่จะช่วยให้องค์กรสามารถทบทวนแก้ไขปัญหาคือข้อบกพร่องในกระบวนการต่างๆ ได้ ทั้งนี้ จุดประสงค์ของการวัดผลแท้จริงแล้วไม่ใช่เชิงควบคุมแต่เป็นเชิงการจัดการและการเรียนรู้พัฒนา (6) โครงสร้างขององค์กร (Organizational Structure) ต้องเอื้อต่อการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (7) การเรียนรู้ (Learning) เป็นองค์ประกอบเพื่อเตรียมความพร้อมของบุคลากรทุกระดับในการสร้างความเข้าใจ และสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยนส่งต่อความรู้ระหว่างกัน ซึ่งปัจจัยทั้ง 7 ประการที่ผู้เขียนสรุปมานี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่

จะช่วยให้สามารถดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น แต่ทั้งนี้ ไม่สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยใดมีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากองค์ประกอบทั้ง 7 ประการ ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน หากสามารถบริหารจัดการได้อย่างเป็นระบบ เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน การถ่ายทอดส่งต่อความรู้ที่มีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน ผู้วิจัยเลือกศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง เนื่องจากมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่กับชุมชนปงสนุก และผลการดำเนินโครงการวิจัยรับใช้สังคมโครงการนี้ยังได้รับรางวัล Award of Merit ประจำปี 2551 ภายใต้โครงการ Asia-Pacific Heritage Awards จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และเป็นวัดแห่งแรกและแห่งเดียวในประเทศไทย ผู้ให้ข้อมูลสำหรับการศึกษานี้เน้นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับประเด็นในการวิจัยนี้เท่านั้น ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูล 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) หัวหน้าโครงการ (2) เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการของคณะ (3) คณะผู้ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ (4) ผู้นำชุมชน (5) ชาวบ้านผู้เข้าร่วมโครงการ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มละ 1-2 คน รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 19 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือ โดยมีการกำหนดคำถามต่างๆ ไว้เป็นกรอบประเด็นการศึกษา จำนวน 2 ชุด คือ ชุดสำหรับชุมชน และชุดสำหรับผู้ดำเนินโครงการ/เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการศึกษาข้อมูลเอกสารเพื่อใช้เป็นส่วนเสริมในการตอบคำถามงานวิจัย และในส่วนของกรณีศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทีรวบรวมนมาใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาแบบสร้างข้อสรุป เพื่อค้นหารูปแบบกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของกรณีศึกษาข้างต้น

4. ผลการศึกษา กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง

ในจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (อิโคโมสไทย, 2550; วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, 2558; เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550) สามารถสรุปความเป็นมาของโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง ได้ดังนี้ วัดปงสนุกเหนือ เป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งใน

จังหวัดลำปาง โดยสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพระเจ้าอนันตยศผู้ทรงสร้างเมืองเขลางค์นคร เมื่อปี พ.ศ. 1123 ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เมืองเขลางค์เป็นอย่างมาก ทั้งเป็นสถานที่ดำเนินน้ำขิงเมืองราวปี พ.ศ. 2302 และเป็นสถานที่ฝังเสาอินทขิล (เสาหลักเมือง) หลักแรกในสมัย เจ้าหลวงญวนรังสิราชธรรม เมื่อปี พ.ศ. 2400 ปัจจุบัน วัดปงสนุกแยกออกเป็น 2 วัด คือ วัดปงสนุกเหนือ และวัดปงสนุกใต้ สาเหตุเนื่องมาจากในอดีตมีพระสงฆ์และสามเณรจำนวนมากจึงมีการแบ่งพื้นที่เพื่อกำหนดความรับผิดชอบในการช่วยกันดูแลรักษา จนเมื่อปี พ.ศ. 2429 ได้มีการบูรณะครั้งใหญ่โดยเริ่มจากการซ่อม พระเจดีย์ สร้างฉัตร ก่อซุ้มประตูโขง วิหารหลังมียอดหรือวิหารพระเจ้าพันองค์ หรือวิหาร 12 ราศี หรือวิหารสะเดาะเคราะห์ เนื่องจากในสมัยก่อนทั้งเจ้านายชั้นสูงและประชาชนทั่วไป เมื่อมีเคราะห์ต่างก็จะพากันมาสะเดาะเคราะห์ ณ วิหารแห่งนี้ทั้งสิ้น เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมและวัตถุต่างๆ ย่อมเสื่อมลงตามกาลเวลา จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นความตระหนักของชุมชนที่มีต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ อันเป็นหลักฐานสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของปรัชญา ศาสนา และชุมชน ส่งผลให้เกิดแนวคิดที่จะบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์ และจัดรมุขวิหารพระเจ้าพันองค์ สถาปัตยกรรมที่ผสมผสานงานจิตรกรรมระหว่าง ไทย จีน พม่า อายุเก่าแก่กว่า 500 ปี ซึ่งมีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และขึ้นทะเบียนอยู่ภายใต้ความดูแลของกรมศิลปากร ประกอบกับได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ รวมทั้งกลุ่มนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันต่างๆ ได้เข้ามาเยี่ยมชมศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากวัดเป็นจำนวนมาก ทางเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน และชาวบ้านจำนวนหนึ่งจึงเห็นว่าควรอนุรักษ์สิ่งที่ชุมชนมีอยู่โดยการบูรณะซ่อมแซมวิหาร อาคาร และโบราณวัตถุอันเก่าแก่เพื่อรักษาสืบต่อไปให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เมืองลำปางสืบไป

กระบวนการอนุรักษ์เริ่มต้นเมื่อปลายปี พ.ศ.2548 จากการที่คนกลุ่มเล็กๆ ในชุมชนขอความร่วมมือ จากสถาบันการศึกษาให้เข้ามามีบทบาทในการบูรณะวิหารพระเจ้าพันองค์ เนื่องจากสถานการณ์ของหมู่บ้าน ในช่วงแรกนั้นมีความเห็นเป็น 3 แนวทาง คือ

- (1) การอนุรักษ์คงไว้ซึ่งวิหารหลังเดิมทั้งหมด โดยไม่ทำการซ่อมแซม
- (2) การรื้อถอนวิหารเดิมออก แล้วทำการสร้างใหม่โดยปรับเปลี่ยนโครงสร้างตามยุคสมัย
- (3) การบูรณปฏิสังขรณ์ โดยการซ่อมแซมต่อเติมส่วนที่เสียหายด้วยวัสดุใกล้เคียง และคงรูปลักษณะวิหารให้เหมือนของเดิมมากที่สุด

จึงนำมาสู่การนำเรื่องบูรณะวิหารดังกล่าวเข้าสู่ที่ประชุมหมู่บ้านเพื่อร่วมกันหาข้อตกลงและแนวปฏิบัติในการรักษาสาธารณสมบัติของชาติและชุมชน “กระบวนการที่ทำ

ในช่วงแรกเริ่มต้นด้วยการสร้างความเข้าใจและปรับเปลี่ยนวิธีคิดของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญในสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ เพื่อที่จะให้คนในชุมชนเข้ามาช่วยกันดำเนินงาน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ที่เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมของชุมชน” จากการสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญสุรัตน์ คณบดี คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการฯ กล่าวว่าได้เริ่มมีแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้กับคนในชุมชนในเรื่องของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนปงสนุก และวิหารพระเจ้าพันองค์หลังดังกล่าว เพื่อสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์ชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากสมาชิกชุมชนมีความรู้อย่างจำกัดเรื่องประวัติศาสตร์และคุณค่าของตัวอาคาร โดยให้ผู้สูงอายุในชุมชนที่รู้เรื่องราวความเป็นมาถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้กับอาจารย์ ทีมงานมหาวิทยาลัย และกลุ่มสมาชิกชุมชนที่เป็นเยาวชนรุ่นหลัง ก่อให้เกิดช่วงเวลาในการเตรียมการให้ชุมชนรู้จักคุณค่าของตนเอง ชุมชน และอาคาร

การสร้างกิจกรรมแบบอาสาสมัครร่วมกับชุมชน เพื่อให้เกิดการยอมรับ และส่งเสริมศักยภาพชุมชนคณะสงฆ์ นักเรียน เนื่องจากกรมศิลปากรไม่สามารถดำเนินการสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรที่ต้องใช้ในการดูแลโบราณสถานได้ทั้งหมดตามที่มีการร้องขอจากหน่วยงานต่างๆ เหตุนี้จึงนำมาสู่การนำเรื่องบูรณะวิหารดังกล่าวเข้าสู่ที่ประชุมหมู่บ้านเพื่อร่วมกันหาข้อตกลงและแนวปฏิบัติในการรักษาสาธารณสมบัติของชาติและชุมชน “เริ่มแรกคือทางวัดมีความต้องการที่จะซ่อมวิหาร แต่ยังมีข้อกังวลในเรื่องของการซ่อมแซมว่าจะทำอย่างไรให้ถูกต้องตามแบบ เนื่องจากวิหารพระเจ้าพันองค์นี้ถูกขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานโดยกรมศิลปากรและยังติดในเรื่องของข้อกฎหมาย ดังนั้น ทางคณะจิตรศิลป์ นำโดยอาจารย์วรลัญจก์ จึงได้เข้าร่วมดำเนินการในขั้นตอนแรก เป็นการสำรวจสภาพความเสียหายของอาคารและรายงานไปยังกรมศิลปากรเพื่อขออนุญาตซ่อมแซมสถานที่” จากคำบอกเล่าของพระอาจารย์น้อย นรุตตโม รองเจ้าอาวาสวัดปงสนุก ไม่เพียงแค่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เท่านั้น การบูรณะวิหารพระเจ้าพันองค์ในครั้งนี้ ยังเป็นการสร้างเครือข่ายที่ดึงกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างการบูรณาการ ความรู้ในการทำงานร่วมกันทั้งคนในชุมชน นักเรียน นักศึกษาจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยเน้นการเชื่อมโยงสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและสามารถทำงานร่วมกันได้ ซึ่งก่อนเริ่มงานอนุรักษ์นั้น ทุกคนต้องทำความเข้าใจความเป็นมา บริบทพื้นที่ชุมชน ตลอดจนวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ที่สามารถทำให้มองเห็นภาพรวมของชุมชนปงสนุก แต่ละคนรับบทบาทหน้าที่ต่างกันไป โดยมีทีมงานอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นตัวหลักในการทำงาน และนำความรู้ทั้งในส่วนของกระบวนการทำงานด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม กระบวนการฟื้นฟู

พลังชุมชน โดยการสร้างความรู้ความตระหนัก เข้าใจในแนวทางการอนุรักษ์ และการสร้างเครือข่ายมาบูรณาการกัน ซึ่งทำให้การบูรณะวิหารพระเจ้าพันองค์ วัด และชุมชน ดำเนินไปพร้อมกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การประชุม การบรรยาย และการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน เกิดการ “รับเข้า-นำไปใช้” วนกันเป็นวงจรความรู้ที่เกิดการรวมความรู้ชุดแจ้งเหล่านั้นเข้าด้วยกัน กลายเป็นองค์ความรู้ที่ถูกค้นพบใหม่และเกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัต อันเป็นการสร้างความรู้ ส่งต่อความรู้ และเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลให้การบูรณะวิหารพระเจ้าพันองค์ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

การบูรณะอาคารวิหารพระเจ้าพันองค์ในโอกาสนี้ นอกจากจะช่วยยึดลมหายใจของอาคารเก่าแก่ให้ยืนหยัดสืบทอดองค์ความรู้และความงามได้ต่อไป ยังเป็นการสร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ที่แสดงถึงความร่วมมือ ร่วมใจ ความศรัทธา ความเสียสละของผู้คนจำนวนมาก กระบวนการทำงานทั้งหมดได้สร้างให้เกิดกระแสตื่นตัวทางด้านการอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่น และก่อให้เกิดโครงการต่อเนื่องเป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ (Chain Reaction) อีกหลายโครงการในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง ไม่เพียงเท่านั้นยังเกิดการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้กลางแจ้งของหน่วยงานต่างๆ เป็นที่สนใจศึกษา เช่น โครงการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม โครงการล้านคำล่ำปาง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนให้อยู่อาศัยร่วมกับมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเป็นสุข โครงการแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม รวมไปถึงโครงการจัดทำฐานข้อมูลอาคารที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ของสมาคมสถาปนิกสยามฯ เป็นต้น พระภิกษุสงฆ์ในวัดได้กลายเป็นผู้รู้และนำประสบการณ์ไปสอนชาวชุมชนเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นเพียงผู้ร่วมโครงการ กลายเป็นผู้นำโครงการในชุมชนอื่นๆ ที่มาขอความอนุเคราะห์ จนกลายเป็นผู้นำของจังหวัดในเรื่องการอนุรักษ์ นอกจากนั้นในการขยายองค์ความรู้สู่นานาชาติก็ดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยเป็นหนึ่งในโครงการที่มีวิธีการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของอาเซียน ที่สนับสนุนโดยกระทรวงวัฒนธรรมร่วมกับกรมศิลปากร

ความสำเร็จในการอนุรักษ์โบราณสถานไทย ไม่ว่าจะเป็นการรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางวิชาการ หรือมูลค่าซึ่งเป็นสิ่งที่ตามมาในชั้นหลัง ดังกรณีการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ที่เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยวในการทำความเข้าใจกับความหมายและคุณค่าของการอนุรักษ์ได้อย่างแท้จริง ซึ่งผลสำเร็จในระดับรางวัล Award of Merit ประจำปี 2551 ภายใต้อาเซียน Asia-Pacific Heritage Awards จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) แต่ความสำเร็จเหนือสิ่งอื่นใด คือ การสร้างคนให้มีจิตสำนึกของนักอนุรักษ์ สำนึกและห่วงแหนในโบราณสถานซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรภาคภูมิใจ และสามารถเลือก

แนวทางการจัดการการอนุรักษ์ที่มีความเหมาะสมกับบริบทตามความต้องการของท้องถิ่น และสร้างการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

4.1 กระบวนการถ่ายทอดความรู้

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์วัดปงสนุก สามารถได้ข้อสรุปที่เชื่อมโยง 4 ประเด็นหลัก อันได้แก่ (1) ตัวแสดงหลัก (2) บทบาทหน้าที่ของตัวแสดง (3) การเคลื่อนที่ของความรู้ และ (4) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการ ซึ่งแสดงดังแผนภาพข้างต้น

ณ จุดเวลาที่ 1 ตัวแสดงหลักในจุดนี้ คือ อาจารย์มหาวิทยาลัย มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ตั้งต้น ซึ่งได้แก่ ความรู้ด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม โบราณคดี การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งชุดความรู้ดังกล่าวเมื่อมารวมกันแล้วเกิดเป็น “องค์ความรู้ตั้งต้น” (K1) องค์ความรู้ตั้งต้นดังกล่าวถูกถ่ายทอดจากอาจารย์ โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) ซึ่งเป็นรูปแบบแรกเริ่มที่จะนำความรู้โดยนัยถ่ายทอดให้ผู้นำชุมชนผ่านการประชุม ปรึกษาหารือ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดกระบวนการกระจายความรู้สู่ภายนอก (Externalization) โดยการรวบรวมความรู้โดยนัยที่อาจารย์และทีมงานวิจัยมีอยู่ในตนเองถ่ายทอดออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้งในรูปแบบของสื่อ วิดิทัศน์ การบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เรื่องราวความเป็นมา ความสำคัญของวิหาร วัด และชุมชนปงสนุก เพื่อให้ผู้นำชุมชนเกิดการรับรู้ ตระหนักในคุณค่าของสมบัติชุมชนซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้นำมาสู่การร่วมกันหาแนวทางดำเนินการเกี่ยวกับวิหารพระเจ้าพันองค์ในลำดับเวลาต่อไป ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้ตั้งต้น (K1) ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ทั้งในเรื่องของบุคลากร งบประมาณและนักศึกษา รวมไปถึงสถาบันการศึกษาอื่น อันได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ให้ความร่วมมือโดยคณาจารย์ และนักศึกษาในการดำเนินโครงการปัจจัยตัวต่อไปได้แก่ ขอบข่ายองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ซึ่งนับว่าเป็นองค์ความรู้ที่ค่อนข้างถ่ายทอดได้ยาก เนื่องจากความรู้ด้านการซ่อมแซมสถาปัตยกรรม เป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยทักษะความสามารถในการลงมือปฏิบัติ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้ชาวชุมชนหรือตัวแทนชาวบ้าน อาจเป็นไปได้ในลักษณะของความรู้เบื้องต้น แต่เมื่อจะลงลึกถึงรายละเอียดจะต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ณ จุดเวลาที่ 2 ตัวแสดงหลักในจุดนี้ คือ กลุ่มพระสงฆ์ และผู้นำชุมชน ซึ่งมีบทบาทอันเป็นทั้งผู้รับรองความรู้และผู้แปลงสภาพความรู้ ซึ่งบทบาทผู้รับรองความรู้ เกิดจากการที่อาจารย์ผู้นำมหาวิทยาลัยได้ทำการถ่ายทอดความรู้ตั้งต้น (K1) ในจุดเวลาที่ 1

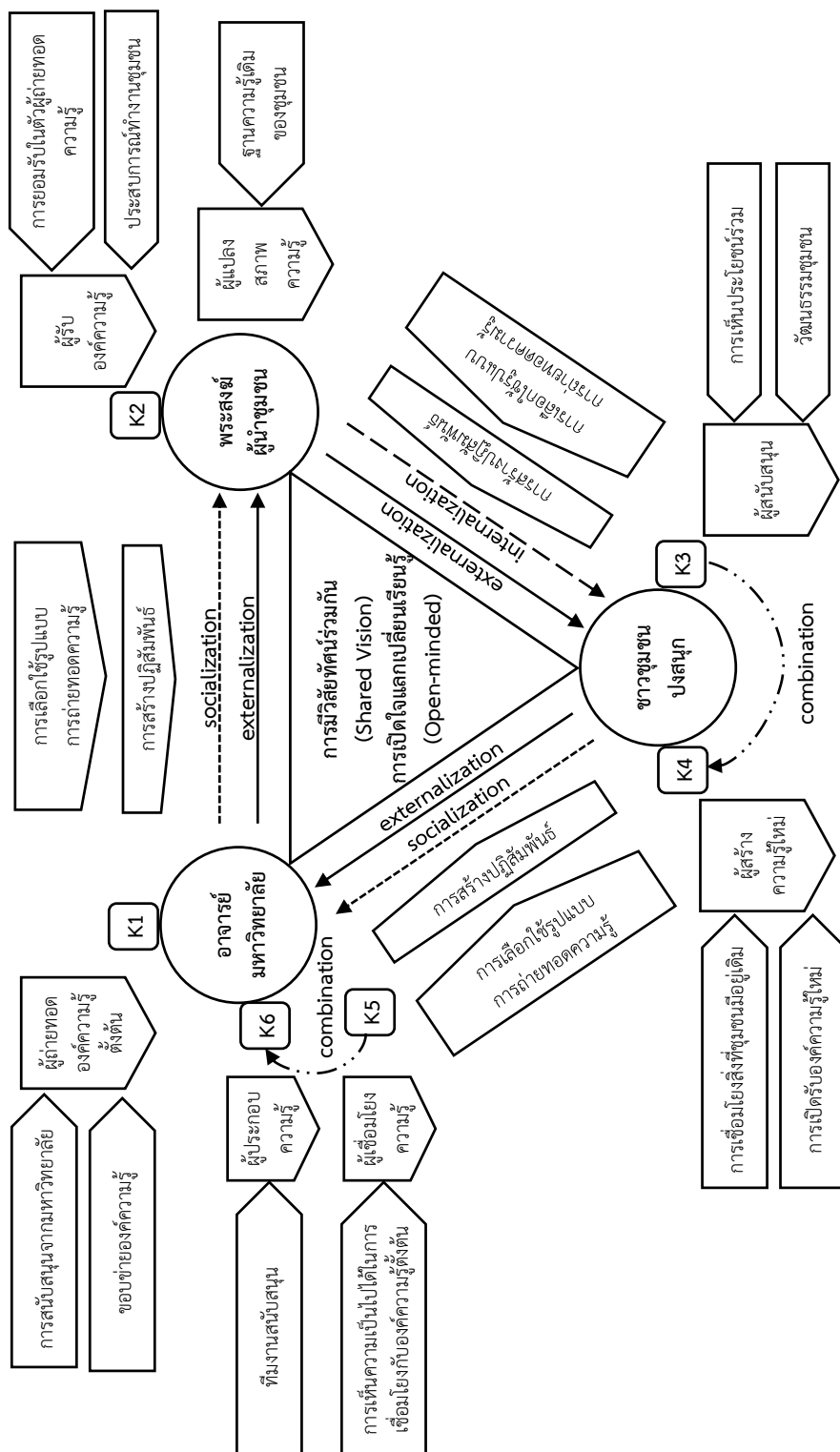
ให้แก่ชุมชน โดยมีตัวแทนหลักคือเจ้าอาวาส พระสงฆ์ และผู้นำชุมชนปงสนุก เป็นกลุ่มแรกเริ่มแนวคิดการบูรณะวิหารพระเจ้าพันองค์ที่มีสภาพทรุดโทรม โดยการติดต่อผู้มีความรู้ความสามารถจากสถาบันการศึกษาเพื่อร่วมกันหาแนวทางดำเนินการ ผ่านวิธีการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การปรึกษาหารือ การพบปะพูดคุยถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน จากนั้นจึงเกิดการซึมซับองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม รวมไปถึงกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ และวัฒนธรรมชุมชน ความรู้ชุดนี้เมื่อรวมกันจึงเกิดเป็น“ความรู้ที่รับรู้” (K2) ของคนชุมชน โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดความรู้ ณ จุดเวลาดังกล่าวนี้นี้ ได้แก่ (1) การยอมรับในตัวผู้ถ่ายทอดความรู้ และ (2) ประสบการณ์การทำงานชุมชน นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ความรู้จะสามารถถ่ายทอดและเกิดการซึมซับความรู้ โดยก่อนการเริ่มบูรณะวิหาร ทีมงานจากมหาวิทยาลัยได้สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้นำและชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้เกิดการยอมรับและเห็นด้วยในแนวทางที่กำลังจะดำเนินการร่วมกัน จนเกิดความรู้สึกว่าทีมงานเป็นกลุ่มคนที่ทำงานโดยมีเป้าหมายเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง เมื่อเกิดการยอมรับและความไว้วางใจแล้ว การถ่ายโอนความรู้ก็จะเป็นกระบวนการที่สามารถทำได้ไม่ยากในขั้นต่อไป เพราะความรู้จากอาจารย์จะถูกถ่ายทอดให้แก่กลุ่มตัวแทนและผู้นำชุมชนได้มากกว่า ทั้งนี้ ก็จะมีการซึมซับความรู้และเกิดการแปลงเป็นความรู้โดยนัยได้มากกว่าการไม่เปิดใจยอมรับ รวมไปถึงประสบการณ์การทำงานร่วมกันของชุมชนก็เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการรับความรู้ เนื่องจากหากกลุ่มผู้นำชุมชนมีทักษะในการทำงานเพื่อชุมชนและยังเป็นคนในชุมชน นอกจากนี้ยังเคยร่วมงานกับทีมงานมหาวิทยาลัยทำให้สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้และซึมซับความรู้ได้มากกว่า ส่งผลให้เกิดกระบวนการรับความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการเชื่อมโยงนั้นทำให้เกิดความเข้าใจกระบวนการทำงานได้ดีแม้กระบวนการนั้นจะมีความซับซ้อนก็ตาม

ในขณะที่บทบาทผู้แปลงสภาพความรู้เกิดจากการที่กลุ่มตัวแทนชุมชนปงสนุกบางคนเมื่อได้ซึมซับความรู้ ผ่านวิธีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อสารสนเทศแล้ว ก็นำความรู้ที่รับรู้ขึ้นมาผสานผ่านกระบวนการคิดและประสบการณ์ที่ตนมี จนเกิดการซึมซับความรู้สู่ภายใน (Internalization) ซึ่งเป็นการแปลงสภาพความรู้ที่ได้รับให้เป็นความรู้โดยนัยต่อเนื่องในตนเอง ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการแปลงสภาพความรู้ คือการที่บุคคลมีฐานความรู้เดิมเกี่ยวกับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวความเป็นมาในอดีตหรือข้อมูลอันเกี่ยวข้องกับชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งผู้ที่มีฐานความรู้ชุดนี้อยู่แล้วนั้นจะสามารถทำการ Internalization ได้ดีกว่าคนที่เพิ่งรับรู้ข้อมูลดังกล่าวของชุมชน

ณ จุดเวลาที่ 3 ตัวแสดงหลักในจุดนี้ คือ ชาวชุมชนปงสนุก ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุน สืบเนื่องจากเมื่อก่อนกลุ่มตัวแทนชุมชนที่ประกอบไปด้วย พระสงฆ์และผู้นำชุมชน

ได้รับองค์ความรู้จากทีมงานมหาวิทยาลัยแล้ว จึงได้นำความรู้ดังกล่าวเผยแพร่ต่อชาวบ้านในชุมชน นั่นก็คือ ความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ชุมชนรวมถึงแนวทางการดำเนินงานในโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ที่เป็นมรดกของทุกคนในชุมชน ผ่านวิธีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เมื่อครั้งมีการประชุมหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดและตอบประเด็นข้อซักถามของสมาชิกชุมชนที่เป็นข้อสรุปแนวทางการทำงานให้เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย จนนำมาสู่การร่วมมือกับทีมงานมหาวิทยาลัยในการบูรณะวิหารโดยเป็นผู้สนับสนุน ด้วยการนำข้อมูลที่ได้รับนั้นมาจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ทั้งในรูปแบบแผ่นพับ ป้ายประกาศ และวิดีโอทัศน์ เพื่อให้มีฐานข้อมูลของวัดปงสนุกที่ถูกต้อง ไม่เพียงเท่านั้นยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับชุมชนอื่นและกลุ่มผู้มีความสนใจทั้งภาครัฐและเอกชนมาเข้าร่วมโครงการจึงเป็นการสร้างความรู้อีกชุดหนึ่งที่ปรับมาจากความรู้ที่รับรู้ อันได้แก่ความรู้เกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือในการบูรณะ ความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ เป็นต้น จึงขอเรียกความรู้ชุดนี้ว่า “ความรู้ที่ประยุกต์ขึ้น” (K3) ปัจจัยที่ส่งผลในจุดนี้ คือ การเห็นประโยชน์ร่วมกัน และวัฒนธรรมชุมชน อันเป็นสิ่งที่เพิ่มประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้

ณ จุดเวลาที่ 4 ตัวแสดงหลักยังคงเป็นชาวชุมชนปงสนุก แต่อยู่ในบทบาทผู้สร้างความรู้ใหม่ เนื่องจากในจุดนี้การเคลื่อนที่ของรู้นั้นอยู่ในขั้นของการรวมความรู้ (Combination) โดยการนำความรู้ชุดแข็งที่ได้รับทั้งจากกลุ่มผู้นำชุมชน และทีมงานมหาวิทยาลัยมารวบรวมเพื่อทำการประมวลผล และจัดการข้อมูลนั้นให้เป็นระบบ จนกลายเป็น “ความรู้ใหม่” (K4) ที่ชุมชนสามารถจับต้องและนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านนำความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมมาผสมผสานกับการพัฒนาชุมชนโดยมีข้อมูลเชิงประจักษ์ให้เห็นมากมาย จนเกิดการริเริ่มสร้างชุมชนปงสนุกให้เป็นชุมชนแห่งการท่องเที่ยว โดยการปรับความรู้ที่ได้รับมานั้นให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชน โดยปัจจัยที่ส่งผลนั้นประกอบด้วย การเชื่อมโยงสิ่งที่ชุมชนมีอยู่เดิม และการเปิดรับองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้มีความเชื่อมโยงกันจากการที่ชาวชุมชนยอมเปิดรับองค์ความรู้ใหม่ที่ชุมชนรู้น้อย หรืออาจไม่รู้เลย แล้วนำความรู้ในส่วนนั้นมาทำการต่อยอด โดยเริ่มต้นจากการมองภาพรวมว่าชุมชนมีต้นทุนคือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ต่อมาเมื่อได้รับรู้ด้านการอนุรักษ์ จึงสามารถนำมาต่อยอดให้เกิดการสร้างพิพิธภัณฑ์ภายในวัด การสร้างชุมชนการท่องเที่ยว การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน ตลอดจนการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชนรุ่นหลังที่อยากเรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จนกลายเป็นชุมชนตัวอย่างที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดลำปาง

ณ จุดเวลาที่ 5 ตัวแสดงหลักในกลุ่มนี้คือ อาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งอยู่ในบทบาทของผู้เชื่อมโยงความรู้ กล่าวคือ เมื่อกลุ่มคนในชุมชนได้ถ่ายทอด “ความรู้ที่ประยุกต์ขึ้น” (K3) ซึ่งได้ทำการรวมความรู้จนเกิดเป็น “ความรู้ใหม่” (K4) ให้กับอาจารย์มหาวิทยาลัยผ่านทางวิธีการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) และการนำความรู้สู่ภายนอก (Externalization) ต่อจากนั้นอาจารย์มหาวิทยาลัยรับเอาความรู้นั้นมา จนเกิดเป็น “ความรู้ที่อาจารย์มหาวิทยาลัยรับรู้” (K5) อันได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ของชุมชนปงสนุก ที่เป็นองค์ความรู้เฉพาะในกรณีของปงสนุก ซึ่งสามารถนำเอารูปแบบการดำเนินการ องค์ความรู้ด้านการสร้างเครือข่าย และองค์ความรู้ด้านโบราณสถาน สถาปัตยกรรมของวัด/ชุมชน ไปปรับใช้กับชุมชนในพื้นที่อื่นโดยบูรณาการให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่ให้มีความเหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น การนำองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน และโบราณวัตถุ มาประยุกต์ใช้กับโครงการต่อเนื่องที่เกิดขึ้นอีกหลายโครงการ อันได้แก่ จากการศึกษาภาพพระภูมิต่างปงสนุก การศึกษาลวดลายหีบธรรม การออกแบบและตกแต่งพิพิธภัณฑสถานหีบธรรมวัดปงสนุก สามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ได้กับโครงการอนุรักษ์ภาพพระภูมิต่างทุ่งผึ่ง โครงการอนุรักษ์ภาพพระภูมิต่างทุ่งม่าน โครงการอนุรักษ์และแปลความหมายมรดกทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง เป็นต้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในช่วงเวลานี้ได้แก่ การเห็นความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงกับความรู้ดั้งเดิม กล่าวคือ แม้ว่าอาจารย์จะเป็นเจ้าของความรู้ดั้งเดิม แต่เมื่อความรู้ดั้งเดิมนั้นถูกนำไปถ่ายทอดให้แก่ชุมชน และถูกแปลงสภาพไปในหลายๆรูปแบบผ่านการมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง จึงเกิดภาวะที่ความรู้ใหม่เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็น “บทเรียน” (Lessons Learned) จากการสะท้อนคิดที่อาจารย์ได้รับทั้งในลักษณะของความสำเร็จและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเมื่อความรู้ดั้งเดิมถูกนำไปใช้ ซึ่งความรู้ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้หากอาจารย์สามารถเชื่อมโยงบทเรียนที่ได้รับเข้ากับความรู้ดั้งเดิมที่มีอยู่

ณ จุดเวลาที่ 6 สืบเนื่องจากจุดเวลาที่ 5 อาจารย์มหาวิทยาลัยยังคงเป็นตัวแสดงหลักในจุดเวลาที่ 6 แต่รับบทบาท “ผู้ประกอบความรู้” โดยทีมงานอาจารย์ทำการกลั่นกรอง ปรับปรุง และผสมรวมองค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้มาจากการทำงานร่วมกับชุมชน จากนั้นจัดทำออกมาเป็น “ชุดความรู้เชิงประจักษ์” (K6) ในรูปของรายงานผลโครงการ (โครงการวิจัยรับใช้สังคม) ซึ่งตัวรายงานดังกล่าวประกอบไปด้วยความรู้ตั้งแต่จุดเริ่มต้นที่มา วัตถุประสงค์โครงการ กระบวนการดำเนินงาน ตลอดจนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการรวมความรู้ (Combination) ทั้งความรู้ชัดแจ้งและความรู้โดยนัย จัดทำออกมาในรูปแบบเอกสารและสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เผยแพร่ความรู้เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้แก่

หน่วยงานหรือผู้ที่สนใจนำไปต่อยอดใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดชุดความรู้เชิงประจักษ์สู่ระดับนานาชาติอย่างต่อเนื่อง โดยการนำเสนอผลงานของทีมงานอาจารย์ เช่น (1) การนำเสนอกระบวนการทำงานในด้านการอนุรักษ์ กรณี Best Practice ของอาเซียน ในการประชุมเครือข่ายมหาวิทยาลัยในอาเซียน ประเทศมาเลเซีย (2) การบรรยายให้องค์กรรัฐบาล เอกชน และชุมชน ที่ทำงานอนุรักษ์ของประเทศไต้หวัน (3) การเป็นกรณีศึกษาให้แก่องค์กร UNESCO ของรัฐบาลเมียนมาที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ในปี ค.ศ. 2014 (4) การเป็นกรณีศึกษาให้แก่สถาบันการศึกษาชั้นนำใน 4 ภาค ของประเทศไทย ในการอบรม “วิชาการรับใช้สังคม” ของมูลนิธิธรรมาภิบาลและสถาบันคลังสมองของชาติ เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้นี้ได้ขยายออกไปเป็นวงกว้างทั้งในส่วนของชุมชน พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีส่วนร่วมทุกคนที่เริ่มจากการปฏิบัติงานที่วัดปงสนุก ปัจจัยที่ส่งผลต่อการผสมรวมองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การสนับสนุนจากทีมงาน เนื่องจากทีมงานจะเป็นผู้ช่วยในการรวบรวม ประมวลผล และเรียบเรียงข้อมูล ซึ่งการจัดการกับข้อมูลเหล่านี้ เป็นพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในรูปแบบที่เป็นองค์ความรู้แจ้งชัดเป็นรูปธรรม ยกตัวอย่างเช่น การร่วมกันบูรณาการความรู้ที่ผ่านการปฏิบัติจากผู้มีส่วนร่วมในโครงการ ทั้งในส่วนของชุมชน คณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย วิทยาลัยอินเตอร์เทคโนโลยีลาดพร้าว ตลอดจนองค์กรภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อให้เกิดชุดความรู้ที่เกิดขึ้นในกรณีของวัดปงสนุก

5. อภิปรายผลการศึกษา

เมื่อนำข้อสรุปที่ได้จากการศึกษานี้ไปเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ามีความสอดคล้องกันในส่วนของปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ดังเช่นงานวิจัยของ ประภัสสร แสนไชย (2554) หทัยรัตน์ สามิบัติ (2540) สารุณี โนมูล (2544) องอาจ พรหมไชย (2539) และวิมลมาศ ปฐมวณิชกุล (2551) ที่พบว่า (1) การยอมรับในตัวผู้ถ่ายทอด/อิทธิพลของผู้นำ (2) ฐานความรู้เดิมของผู้รับความรู้ (3) วัฒนธรรมชุมชน/ประเพณี/ค่านิยม (4) การเปิดใจเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ โดยดูในภาพรวมจะเห็นได้ว่า ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวหลักที่จะช่วยสนับสนุนให้การถ่ายทอดความรู้สามารถถ่ายทอดได้ ส่งต่อ จากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งได้ ทั้งในลักษณะการถ่ายทอดรายบุคคล และการถ่ายทอดแบบกลุ่ม และสอดคล้องกับ นิภาภรณ์ ใจคำ (2549) กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ที่ดำเนินการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องจะมีประสิทธิผลมากกว่าการดำเนินในระยะสั้น

ทั้งนี้ ปัจจัยที่พบจากกรณีศึกษานี้ที่แตกต่างจากงานวิจัยอื่นๆ ได้แก่ บุญฤทธิ์ จันทร์คำ (2550) ที่ศึกษาเรื่องการถ่ายทอดความรู้เพื่อการพึ่งตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเพราะผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้แบบกลุ่ม มีความรู้ความเข้าใจมากกว่าผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ส่วนบุคคล และมีการส่งต่อองค์ความรู้ในระดับค่อนข้างน้อย โดยไม่พบการสร้างองค์ความรู้ใหม่จากกระบวนการถ่ายทอดความรู้นี้ ซึ่งแตกต่างกับผลการศึกษาจากงานวิจัยนี้ที่มุ่งศึกษาการถ่ายทอดความรู้ในภาพรวมเน้นการถ่ายทอดแบบกลุ่มระหว่างทีมงานมหาวิทยาลัยกับชุมชนที่สามารถถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังมีการประยุกต์ ผสานสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ต่อยอดจากเดิม และส่งต่อองค์ความรู้กันอย่างต่อเนื่อง

6. ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ (1) จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดความรู้โดยวิธีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) เป็นกระบวนการย่อยที่มีความสำคัญ ซึ่งปรากฏในทุกขั้นตอนของกระบวนการถ่ายทอดระหว่างผู้ให้และผู้รับความรู้ และสามารถส่งต่อความรู้โดยนัยระหว่างกันได้ง่ายสุด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการถ่ายทอดความรู้ (2) ปฏิสัมพันธ์สองทางระหว่างผู้ให้และผู้รับความรู้ที่มีความสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จะส่งผลให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิผลมากกว่าปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะ ดังนั้น หน่วยงานที่จะเข้าไปทำโครงการร่วมกับชุมชน ควรออกแบบให้โครงการมีความต่อเนื่องเพื่อให้การปฏิบัติเกิดผลลัพธ์สูงสุด (3) ความหลากหลายในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ เกิดข้อค้นพบว่า ยิ่งความรู้มีหลากหลายมากเท่าไร เมื่อผ่านการถ่ายทอดความรู้ในแต่ละขั้นจะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่มากตามไปด้วย ซึ่งนับว่าเป็นประสิทธิผลในการถ่ายทอดความรู้ จากการที่องค์ความรู้เดิมถูกประยุกต์ สร้างขึ้นใหม่ นำไปใช้ จัดเก็บความรู้ และถ่ายทอดวนกันไปอย่างเป็นระบบ

7. สรุป

จากการศึกษาการถ่ายทอดความรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชนปงสนุกนั้น สรุปได้ว่า การเดินทางของความรู้จากที่อยู่ในตัวอาจารย์มหาวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญในองค์ความรู้นั้นๆ นำไปถ่ายทอดโดยตรงให้แก่ผู้รับการถ่ายทอด (ทีมงานบูรณะวัด ซึ่งประกอบไปด้วย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ชาวชุมชนปงสนุก และภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้อง) ผ่านทางการ

สื่อสารด้วยการพูด การบรรยาย การใช้สื่อประกอบ และการทดลองลงมือปฏิบัติ เมื่อทีมงานรับความรู้มาแล้วก็นำไปใช้ ส่งผลให้กระบวนการ “รับเข้า-นำไปใช้” เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก ระหว่างนั้นเมื่อมีความรู้บางอย่างที่เกิดขึ้นในกระบวนการชัดเจนขึ้น จึงก่อให้เกิดการรวมความรู้ที่ชัดเจนเหล่านั้นเข้าด้วยกัน กลายเป็นองค์ความรู้ที่ถูกค้นพบใหม่ จากสิ่งที่เกิดขึ้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า องค์ความรู้เกิดขึ้นแบบมีพลวัต เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับความรู้ โดยที่บทบาทการเป็นผู้ให้และผู้รับความรู้นั้นจะเกิดขึ้นสลับกันอยู่ตลอดเวลา ผ่านวิธีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) การแปลงให้เป็นความรู้ชัดแจ้ง (Externalization) การรวมความรู้ (Combination) จนนำไปสู่การแปลงความรู้สู่ภายใน (Internalization) เมื่อกระบวนการนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจะทำให้ความรู้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น และเมื่อนำไปปรับใช้ก็จะทำให้เกิดความเชี่ยวชาญขึ้นหรืออาจจะกล่าวในอีกมุมหนึ่งได้ว่าความเชี่ยวชาญที่เกิดขึ้นนั้นคือประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการใช้ความรู้ แต่ทั้งนี้ ความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ค่อนข้างซับซ้อนขึ้นอยู่กับแต่ละลักษณะของบุคคล อาจจะส่งผลให้การเข้าถึงความรู้นั้นทำได้ยากกว่าความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ดังนั้นจึงต้องอาศัยการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจึงจะเกิดการถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2550). *ปงสนุก คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์*. กรุงเทพฯ: สมาคมอีโคโมสแห่งประเทศไทย.
- ณัฐ ประสงค์. (2558). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการสื่อสาร*. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2559, จาก <http://naratcomputereducation.blogspot.com/>
- นิภาภรณ์ ใจคำ. (2549). *กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มอาชีพและสลักข้างไม้บ้านจางนั๊ก อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- บุญดี บุญญากิจ. (2547). *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.

- บุญฤทธิ์ จันทรคำ. (2550). การถ่ายทอดความรู้เพื่อการพึ่งตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียงใน
เกษตรกรเผ่าลีซอ บ้านแปกแซม อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ประภัสสร แสนไชย. (2554). กระบวนการถ่ายทอดความรู้หัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือของ
ชุมชนบ้านดอนหลวง จังหวัดลำพูน. การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยุรพร ศุภรัตน์. (2552). องค์การเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2558). การบูรณะวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง
แบบมีส่วนร่วม: บทเรียนและประสบการณ์ของคนตัวเล็กกับการอนุรักษ์. วารสาร
วิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 7(2), 92-109.
- วิจารณ์ พานิช. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: สายธุรกิจ.
- วิมลมาศ ปฐมวณิชกุล. (2551). รูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อส่งเสริมการส่งเสริมการ
เรียนรู้ทางการตลาดของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. ฉะเชิงเทรา: มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- สาธิต โนมูล. (2544). กระบวนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ด้านการเกษตรบนที่
สูงอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนม้ง บ้านสันป่าเกี๊ยะ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว
จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
จัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการวางแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560).
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม
2560 จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420
- หทัยรัตน์ สามีบัติ. (2540). การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการให้โภชนาการแก่เด็กเล็กของ
มารดาในชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา
นอกระบบ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- องอาจ พรหมไชย. (2539). กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของชาวไทยลื้อเกี่ยวกับการ
รักษาพยาบาลด้วยสมุนไพร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การศึกษานอกระบบ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อิโคโมสไทย. (2550). อิโคโมสกับบทบาทของเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทาง
วัฒนธรรมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ภาษาอังกฤษ

Davenport, T. H. & Prusak, L. (1998). *Working Knowledge: How organizations manage what they know*. Massachusetts: Harvard Business School Press.

Hideo Yamazaki. (1999). *Measurement Analysis Knowledge Management*. Tokyo: The Yama Group.

Ikujiro Nonaka & Ryoko Toyama. (2003). The knowledge-creating theory revisited: knowledge creation as a synthesizing process. *Journal of Knowledge Management Research & Practice*, 1, 2-10.